

Bevezető sorok

Az Ész – Élet – Egzisztencia sorozat második kötetének témaköre és összeállítása bizonyos történeti visszapillantást tesz szükségessé. Amikor – 1988–1989 fordulóján – felmerült a sorozat megindításának lehetősége – s ennek keretén belül egy tematikus kötet összeállítása a ráció problematikájáról ún. élet- és egzisztenciálbölcseleti olvasatban –, a körülményekhez képest még mindig elég szívsosan tartotta magát az ún. „irracionalista” filozófiákkal és filozófusokkal szembeni ideo-filozófiai előítélet, melynek gyökerei – áttételesen és olykor oldottabb, tompítottabb formában, de – Lukács György: „az ész trónfosztása” című művéig nyúlnak vissza. (Zárójelben jegyzem meg, hogy – mint ismeretes – az eredeti német cím magyar fordítása vaskos eufemizmust takar: A „Zerstörung” szó inkább „szétzúzás”, „elpusztítás”, „megsemmisítést” jelent s ez az eufemisztikus fordulat egy olyan, az ún. élet- és egzisztenciálbölcseleteket illető, mértéktartó és reális hangsúlyokat hordozó konnotáció elől foglalta el a helyet, melyet – legalábbis az ész státuszát, pozícióját illetően – minden ideológiai hisztéria nélkül nyugodtan lehetett volna vonatkoztatni az idetartozó filozófiák túlnyomó többségére; az „ész trónfosztása” ugyanis nem feltétlenül jelent „megsemmisítést”, „fzzé-porrá zúzás” – bár elismerem, ilyen jelentésárnyalata is lehet –, hanem – egy spanyol Unamuno-komentátor, A. Gómez-Moriana szerencsés kifejezését használva – *észredukció*t is, ami egy filozófiai entitás kiváltságos és kitüntetett pozíciójának megszüntetését jelenti, *de nem többet*, vagyis nem annak – úgymond; megsemmisítését, ami egészen más dolog, s amit ilyen formában a szóban forgó filozófusok egyike sem képviselt.) A dolognak pikáns koloritot kölcsönöz az a tény, hogy az ún. „irracionalizmust” egy olyan *ideológia* támadta s részesítette „megsemmisítő” bírálatban, amely – miközben önmagát minden ízében „tudományosnak”, „racionálisnak”, az észabszolútum társadalmi-történeti inkarnációjának tekintette – maga volt a konstitutív irracionalitás Kamcsatkától egészen a Moncada-laktanyáig. Így 1988 végén joggal merült fel szerkesztőtársaimban és bennem az igény, hogy egy olyan tematikus kötetet állítsunk össze, melyben maguk a filozófusok nyilatkoznak – műveiken keresztül – arról, hogy miképp is látják a ráció szerepét, helyét, lehetőségeit.

Azóta sok minden megváltozott. Egyrészt számos, a filozófiai hagyomány szerint valamiképpen e vonulatba tartozó gondolkodó jelentős műve megjelent magyar fordításban is (Heidegger: *Lét és idő*, 1989, Unamuno: *A tragikus életérzés*, 1989, Buber: *Én és te*, 1991, Schopenhauer: *A világ mint akarat és képzet*, 1991.), másrészt a világ is más lett időközben. Ennek ellenére úgy hiszem, hogy a kötetbe felvett frások fordításának közlése ma is időszerű, ha másért nem, azért, mert valamelyest enyhíti a magyar nyelven hozzáférhető filozófiai irodalom napjainkban is tetemes „szöveghiányát”.

Az ún. racionalizmus-irracionalizmus vita, a ráció helyzetére, hatáiraire vonatkozó polémia napjainkban is folyik és nemcsak a filozófiai folyóiratok hasábjain, melynek részleteivel könyvtári olvasótermek barátságos sárga fénybe burkolt asztalainál lehet

megismerkedni, hanem „odakinn” a világban is, s e téren újból épp Közép-Kelet-Európa mutat szomorú példákat. Jelen sorok írója e rövid bevezető keretében nem vállalkozik annak részletesebb taglalására, hogy vajon az ún. „irracionalizmus” egyszerű, szimpla észtagadás-e, vagy pedig bizonyos értelemben épp fordítva: az, amit racionalizmusnak nevezünk, nem valamiféle visszájára fordított, bizarr irracionálizmus-e, a „racionalizmus irracionálizmusa”; azt a kérdést sem kívánja érinteni, hogy a filozófia terében az „irracionalizmus” számára kijelölt hely ennek magának köszönhető-e, mint valami önkéntes és szándékos kivonulás a bölcsélet peremterületeire vagy pedig épp ellenkezőleg: az ún. „racionalizmus” öntelt gőgje-e a hibás, s hogy nem ennek szűk kirekesztőlegessége-e az oka az említett jelenség létrejöttének. Ma már tudjuk, hogy egy racionálisnak mondott világ is merő irracionálissá változhat (pl. a szocializmus) és megfordítva, hogy egy irracionálisnak kialakított berendezkedés (pl. a náciizmus) is működhet valami elképesztően félelmetes racionalitással. Csak az bizonyos, hogy nem tudjuk, még mindig nem tudjuk (vagy már újból nem tudjuk), hogy hol is állunk valójában s hol is húzódik az a – ha tetszik, borotvapenge vékonyságú, ha tetszik, országútnyi szélességű – határmezsgye, ami elválasztja s egyúttal össze is köti a létünkben horgonyzó racionálé és irracionálé tartományait. Az erről való meditatáláshoz nyújtanak némi segítséget a jelen kötetbe felvett tanulmányok.

S ezzel e rövid bevezető utolsó pontjához értem. A kötet semmilyen formában sem tart igényt teljességre; a tisztelt olvasót arra kérem, hogy olyannak vegye, amilyen. Hosszasan lehetne vívódni azzal a kérdéssel, hogy mi maradt ki belőle, vagy hogy mi a fölösleges benne, mennyire egy- vagy féloldalú; az erre vonatkozó kontroverziót természetlennek tartom. A kötet egy dologra viszont befejezetlenségében, töredékességében, féloldalasságában is *utal*; ti. *másokra*, arra, hogy mások talán más szempontok alapján állítanak össze hasonló tematikájú köteteket, s így különböző felfogású és szellemiségű csoportok munkálkodhatnak majd a magyar filozófiai életnek – ha nem is nagyobb dicsőségére, de legalább javára.

Szeged, 1991. karácsonyán

Csejtei Dezső
A JATE Társadalomtudományi
Körének elnöke